

Danmark som Landbrugsland.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening
den 4. Decbr. 1913.

Af

Chr. Sonne.

Fra mine tidligere Landmandsdage mindes jeg, hvorledes det, i hvert Fald fra Landmændenes Side, blev hævdet at være Landbruget, som alene bærer dette Lands Økonomi. Man nøjedes ikke med i saa Henseende at anlægge Løsenet: Ingen over og Ingen ved Siden af Landbruget. Nej, Landbruget blev paa-
staaet at være det eneste betydende Kildespring for Nationens økonomiske Velfærd. Og Ve den, som indenfor Landmændenes egen Lejr vovede sig frem med endog en stilfærdig og forsigtig Bemærkning om, at der ogsaa var Anledning til at søge tilrettelagt Arbejdsvilkaarene saaledes for andre Erhverv, at de kunde trives og vokse. Det var kættersk Tale. Kun den Erhvervsvirksomhed, hvis Sugerødder trængte dybt ned i den danske Jord, kunde hævde virkelig Adkomst til national Hjemstedsret. Medens den Virksomhed, som ikke fyldestgjorde dette Krav, ret beset var steril og rodløs her i Landet — og maatte i værste Fald finde sig i at betegnes som Snylter paa Samfundslegemet.

Til Støtte for denne Betragtning skal jeg henpege paa en Diskussion om Landbrugets Vilkaar, som en meget anset praktisk Landmand i Marts 1886 indledede i Landhusholdningsselskabet. Ved den nævnte Talers paagældende Indlæg skal jeg ikke her dvæle, men kun bemærke, at det rummede den Betragtning, at lige overfor Landbruget er de andre Virksomhedsgrene sterile, samt mandede ud i den Tro, at der vilde op- rinde lyse Dage for Danmark, naar Landbruget tog sine egne Sager i Hænde samt »da havde den rette Opfattelse, nemlig at det ikke skulde støtte sig til de andre Erhvervsgrene, men at disse skulde støtte sig til Landbruget, paa hvis Ve og Vel deres og hele Statens Fremtid beroede«. Nej, hvad jeg i denne Forbindelse særlig fæster mig ved, er, at Landhusholdningsselskabets daværende Sekretær, Kaptajn J. C. la Cour, maatte høre meget ilde, fordi han i den paa- gældende Diskussion betonedede ogsaa de andre hjemlige Erhvervsvirksomheders Betydning og hævdede, »at samtlige Virksomheder gensidig skulde støtte sig til hverandre.«

6 Aar senere — i 1892 — ved jydsk Landboforeningers Delegeretmøde i Aarhus blev der paany Kapt. la Cour en varm Medfart til Del, fordi han i Diskussionen efter et Toldforedrag af Peschcke Køedt hævdede, at Landbruget ikke kunde skaffe lønnende Beskæftigelse for hele den til Landbrugsbefolkningen knyttede Befolkningstilvækst samt drog Konsekvensen heraf gennem Fremsættelsen af Paa- standen om, at heller ikke Landbruget med Ligegyldighed kunde se paa Industriens og Haandværkets Forhold.

Som sagt, det skønnedes dengang indenfor Landbrugernes Kreds at være utilbørlig Tale. Landbruget betragtede sig som det herhjemme alt dominerende Erhverv, i hvis Skygge al anden hjemlig Erhvervs-virksomhed fik at finde sig til rette, som den bedst kunde.

Men Tiderne skifte! Kun 20 Aar efter at la Cour under Landbrugets Protest havde hævdet, at ogsaa vort Lands Industri og Haandværk fortjener Interesse og Opmærksomhed fra Landbrugets Side, opruller vor Industris Førstemand et Perspektiv for vort Lands Fremtid under Industriudviklingens Tegn og under saadanne Former, at der kun levnes danske Landbrugere et forholdsvis kort Aaremaal til at forsone sig med Tanken om at maatte — ved vunden numerisk Overlegenhed af Industriens og Haandværkets Udøvere — vige Førstepladsen blandt Forsørgerne af dette Lands Befolkning.

Jeg sigter hermed til det i Marts ifjor af Formanden for Industriforeningen, Ingeniør Foss, holdte og i Trykken udgivne Foredrag: »Danmark som Industri-land«. Og jeg bemærker her, at dette Foredrag er den ydre Foranledning til, at jeg atter ved denne Lejlighed har den Ære indenfor denne Kreds at dvæle ved Landbrugets nuværende og fremtidige Betydning for Ernæringen af vort Lands Befolkning, idet saa iøvrigt det anførte Udgangspunkt for mine Betragtninger naturligt anviser mig paa at maale Landbrugets Betydning og Ernæringsevne ved en Sammenstillen med og nærmere Prøvelse af den Maalestok, som Ingeniør Foss i saa Henseende anlægger for Industriens og Haandværkets Vedkommende.

Maaske turde det være paa sin Plads her at forudskikke en Bemærkning angaaende Forholdet mellem mine i Følge Sagens Natur landbovenlige Følelser og mit hidtil anlagte Syn paa vort Hjemlands Industri og Haandværk.

Alle Dage har jeg hævdet den Opfattelse, at vort hjemlige Erhvervsliv kun da konsolideres paa rette Maade og kun da vinder tidsmæssig harmonisk Udvikling, naar de enkelte Erhvervsgrene uden smaat-skaaren Jalousi saa vidt gør ligt støtte hinanden til hver paa sin Vis at gøre Fyldest som virksomme Led af den fælles Samfundsorganisme. Det er i god Overensstemmelse hermed, at jeg i 1892, efter at Toldspørgsmaalet med Styrke var rejst paa det før nævnte Aarhusdelegeretmøde, tog Kampen op mod det Stormløb, som dér var tilrettelagt mod Industriens Toldbeskyttelse, og tog denne Kamp op under Hævdelse af, at ogsaa Landbruget er interesseret i Byerhvervenes Medgang og Trivsel, bl. a. ifølge den Udvikling af Hjemmemarkedets Købeevne, som ad den Vej tør ventes hidført. Og under Paaberaabelse af, at Landbruget i fremtrædende Grad overvurderede den direkte Vinding, det gennem billigere Priser for dets Forbrugsvarer skulde kunne opnaa ved en gennemførlig Nedskrivning af Beskyttelsestolden, protesterede jeg i Tale og Skrift mod Landbrugets Berettigelse til at række Haand til en følelig Svækkelse af Byernes Erhvervsliv. Først som et næste Tempo i min Deltagelse i Toldagitationen virkede jeg saa for frit Lejde for nødvendig industriel Toldbeskyttelse ved at søge Landbrugets virkelige eller formentlige Forfordeling ved Toldloven afhjulpet ved en Landbrugsbeskyttelse.

Jeg har kortelig villet pege herpaa for paa Forhaand at væрге mig mod Mistanken for som Medlem af vort hjemlige Landbrugskorps at nære nogensomhelst Tilbøjelighed til at anlægge en Samfundsopfattelse, der skulde kunne udtrykkes ved Løsenet: først os selv, og saa os selv, og saa ikke de andre!

Men tilbage til det før omtalte, af Ingeniør Foss udgivne, opsigtsvækkende Foredrags-Skrift! Thi Opsigt vakte det jo, og ganske naturligt. Alene Titelen: »Danmark som Industriland« var jo vel egnet til at sætte Sindene i Bevægelse og vække Opsigt. Den Opfattelse havde jo nemlig efterhaanden vundet Borgerret, at Landbruget blandt Samfundsbygningens Beboere indtog en Førsteplads med stiltiende Indrømmelse af Retten til at føre de største Bogstaver i sit Skilt. Og jeg tror at turde sige, at det ingenlunde var gaaet over i Almenhedens Bevidsthed, at den nyere Tids Udviklingslinje for vor hjemlige Erhvervsvirksomhed bar relativt saaledes nedad for Landbruget, at det kun var et snevert begrænset Tidsspørgsmaal, naar den af dette indtagne Plads som det mest betydende Enkelt-Led af vor hjemlige Samfundsorganisme retmæssig vilde være at overføre til Industrien.

Der er for det paagældende Skrift bleven Ingeniør Foss megen Ros og Anerkendelse til Del. Lad mig straks bemærke, at denne synes mig ærlig fortjent. Det er nu engang velgørende at komme ud for Personligheder — Personligheder, som kan noget, og som vil noget, og som vil dette noget ud fra den lyse og stærke Tro, der røber den redeligste Vilje til at flytte Bjergene. Man rives jo uvilkaarlig med af denne lyse og sejrssikre Tro; man smittes uvilkaarlig af Forfat-

terens Varme og Begejstring for sit Emne; man synes under de Omstændigheder, at hans Argumentation er sat baade dygtigt og i alt væsentligt plausibelt op, og man ser ikke uden en vis Beundring og Betagethed, at der ud af denne Argumentation dukker frem en hjemlig Industri i Svaneham, indstillet til høj Flugt, til højere Flugt end nogen anden Fugl i det hjemlige Erhvervslivs Andegaard — altsammen netop, som det bør være — set under Ingeniør Foss' Synsvinkel! Er man imidlertid som mine agrariske Kaldsfæller og jeg anvist paa at maatte under den Form udrede en Del af Krigsomkostningerne ved Industriens Sejersgang, at man faar at vige den reservede Plads indenfor Erhvervslivets Rækker, af hvilken man hidtil var uomstridt Indehaver, ja saa ligger det nær ikke at nøjes med det første friske og tiltalende Indtryk, der vindes ved Læsningen af Ingeniør Foss' Skrift, men saa fristes man uvilkaarlig til at søge dybere ind i Emnet for derved at faa besvaret det Spørgsmaal: Mon nu ogsaa den Udviklingslinje, som Forfatteren trækker op for henholdsvis Industri og Haandværk samt Landbrug, er rigtig og kan staa for en nærmere Prøvelse?

Ved dette Spørgsmaal skal der her foreløbig dvæles.

Ingeniør Foss underbygger den paagældende Udviklingslinje med et betydeligt statistisk Materiale. En nærmere Prøvelse af dette Materiale og eventuel Optrækning af en korrekte Udviklingslinje bliver altsaa den først foreliggende Opgave. Dennes Løsning kræver imidlertid statistiske Udredninger, der gaar ud over den baade ved mine Evner og ved min Tid givne Begrænsning. Hertil og til behørig statistisk Underbyg-

ning af andre væsentlige Led af min Fremstilling har jeg derfor maattet søge fagkyndig Bistand. Denne er mig ydet af cand. polit. Christian Olsen, som i det foreliggende Øjemed har tilvejebragt et omfattende statistisk Materiale, for hvilket jeg skylder ham megen Tak. Hvis dette Materiale, som jeg tror, indeholder Momenter af Interesse, tilkommer altsaa Æren derfor cand. Olsen — helt og udelt.

Hr. Foss lægger til Grund for sin Udredning den efter min Opfattelse logisk korrekte Betragtning, at de 2 Hovedkriterier for et Erhvervs samfundsmæssige Betydning maa være henholdsvis Antallet af de Personer, som det paagældende Erhverv ernærer, samt det Produktionsudbytte, der levnes Erhvervets Udøvere. Og vil man søge stillet Horoskopet for den fremtidige Udvikling, synes man naturligt anvist paa at vælge den Vej, Hr. F. har fulgt, nemlig at søge den indtil Nutiden fuldt optrukne Udviklingslinje for Erhvervenes samfundsmæssige Betydning forlænget ind i den usikre Fremtid — og naturligvis forlænget saaledes, at den punkterede, endnu usynlige Del af Linjen, der gælder Fremtiden, faar en saadan Retning, at Sandsynligheden taler for, at den i det væsentlige vil falde sammen med den Udviklingslinje, som Virkeligheden trækker op, efterhaanden som Aarene gaa.

Af de 2 nys nævnte Hovedkriterier skal vi først beskæftige os med det Befolkningstal, der er knyttet til Industri og Haandværk paa den ene og til Landbrug paa den anden Side.

Det Hovedresultat, Hr. F. i saa Henseende ledes til gennem sine Betragtninger, er, at medens der i 1912

kan regnes 873000 Mennesker knyttede til Industri og Haandværk mod 1,035000 til Landbrug, taler Sandsynligheden for, at Linjerne for de 2 respektive Erhvervs Folketal vil skære hinanden i 1925 — altsaa da staa lige, og med et Folketal for hvert af Erhvervene paa omkring 1,050000 — medens Industri og Haandværk i 1950 skulde være naaet til at ernære 1,690000 Mennesker mod et Befolkningsudsnit af 1,108000 Mennesker til den Tid knyttet til Landbruget. Efter det skulde altsaa Industriens Folketal i 1950 være vokset til at overstige Landbrugsbefolkningen med 582000 Mennesker eller være mere end halvanden Gang saa stort som Tallet af Landbrugere.

Hr. F. holdt sit her omhandlede Foredrag ifjor Foraar, og til et Tidspunkt, hvor den i 1911 foretagne Folketælling havde givet Oplysning om det samlede Befolkningstal, men ikke om Befolkningens Fordeling efter Erhverv. Som faste Understøtningspunkter for den Linje, hvis Forlængelse skal danne Sandsynlighedskurven for Befolkningstilvæksten, anfører Hr. F. Folketallene for 1912—1870—1812. Det kan jo unægtelig ligge nær at tage Folketallet netop for det Aar, i hvilket Redegørelsen fremlægges, uanset at Folketællingen er foregaaet 1 Aar forud. Og en Beregning af Folketallet 1 Aar frem i Tiden rummer jo ingen nævneværdig Fejlkilde. Ogsaa Tallet for 1812, det første Understøttelsespunkt for Befolkningskurven, er imidlertid beregnet, eftersom forrige Aarhundredes 2 første Folketællinger afholdtes i 1801 og 1834. For Bevægelsen i det samlede Folketal har det jo imidlertid ikke faktisk Betydning, at det er beregnede Tal, der anføres

ved Linjens Udgangspunkt for 100 Aar siden¹⁾. Der er saa meget mindre Anledning til at fæste sig herved, som Hr. F. foretager sin Beregning over Befolkningstilvæksten i de 38 Aar fra 1912—50 ved, saa vidt det kan ses, kun at regne med Tilvækstprocenten i Femaarsperioden 1906—11, den Femaarsperiode i den nyere Tid netop, der viser en hidtil herhjemme ukendt stærk Stigning. Formentlig er det derfor fuldt berettiget, at Hr. F. gaar ud fra, at det af ham beregnede Tal for den samlede Folkemængde i 1950 — $4\frac{1}{2}$ Million — er for højt. Den Tanke ligger i hvert Fald nær, at den moderne Nedgang i Fødselshyppigheden ogsaa herhjemme kan inden 1950 komme til væsentligt at paavirke Befolkningstilvæksten og altsaa drage Tilvækstkurven nedad; dette maaske endog i væsentlig stærkere Grad end af Hr. F. forudsat.

Iøvrigt skal jeg ikke yderligere dvæle ved den af Hr. F. anstillede Beregning over Sandsynlighedstilvæksten for den samlede Befolkning. Den kan jo være rigtig. Tiden vil vise det. Det er imidlertid ikke Kurven for det samlede Folketal, men derimod Kurverne for Folketallet under henholdsvis Industri og Haandværk samt Landbrug, som i denne Forbindelse frembyder Hovedinteressen.

¹⁾ Naar Hr. F. samtidig regner med, at der i 1812 her i Landet kun var knyttet 105000 Mennesker til Industri og Haandværk, er dette Tal — kun svarende til en halv Snæs $\%$ af det samlede Folketal — sikkert for lavt. For 1801 er det vanskeligt at faa fat i det tilsvarende Tal, fordi Erhvervsgrupperingen da var en anden end ved de senere Tællinger. Men i 1834 udgjorde Industriens og Haandværkets Folketal 21 $\%$ af Befolkningen. Og overvejende Sandsynlighed taler for, at det rigtige Tal for 1812 er i hvert Fald en halvhundrede $\%$ højere end de af Hr. F. anførte 105000 Personer.

Ogsaa Forlængelsen af de sidstnævnte Kurver indtil 1950 foretager Hr. F. i Tilknytning til Folketal, der staa opførte for resp. 1912—1870—1812. Her er det imidlertid øjensynligt, at Hr. F. er kommen ud paa en Grund, der ikke kan bære. Thi ved Optrækningen af en Sandsynlighedskurve er det naturligt af Vigtighed, at navnlig den sidste Del af den faktisk foreliggende Kurve svarer nøje til de virkelige Forhold, saaledes at Kurven, hvor den fra Fortid og Nutid forlænges ind i en ukendt og til en vis Grad uberegnelig Fremtid, har ikke alene et korrekt Udgangspunkt, men ogsaa en korrekt Bevægelsesretning eller Sigtelinje.

Udgangspunktet for Hr. F.'s Sandsynlighedskurver for Befolkningens Fordeling efter Erhverv er imidlertid ikke korrekt. Det er foran anført, at det samlede Folketal for 1912 var beregnet ud fra det virkelige Tal fra Folketællingen 1911. Thi dette Tal var rettidig tilgængeligt for Hr. F., medens Tallene for Befolkningens Fordeling efter Erhverv ikke dengang forelaa. Saa vidt det kan ses, beregner Hr. F. Erhvervenes Folketal i 1912 ud fra de faktisk foreliggende Tal for 1901 og med Benyttelse af den i Perioden 1890—1901 stedfundne Bevægelse i Erhvervenes Folketal, som netop i det paagældende Tidsrum var usædvanlig stærkt stigende for Industri og Haandværk, men næsten stillestaaende for Landbruget.

Resultatet heraf er blevet, at Hr. F. for 1912 henfører 873000 Mennesker til Industri og Haandværk mod 1,035000 til Landbrug. De nu foreliggende Tal for Folketællingen 1911 godtgør imidlertid, at Hr. F. i Henhold til de ved tidligere Folketællinger fulgte Delingslinjer har med sine her nævnte Tal — naar

henses til Tilvæksten i Aaret 1911—12 — henført 73000 Mennesker for meget til Industri og Haandværk, samt 54000 for lidt til Landbruget, saaledes at Beregningen af Sandsynlighedskurverne for Erhvervsgrupperingen starter fra 1912 med en samlet Fejl paa ca. 127000 Mennesker, idet Landbrugets numeriske Overvægt i 1912 over Industri og Haandværk ikke, som Hr. F. gaar ud fra, er 162000, men 289000 Mennesker.

Saa vidt Udgangspunktet! Men saa Bevægelsesretningen eller den Sigtelinje, hvorefter Sandsynlighedskurven trækkes op gennem Tidsrummet 1912—50! For denne 38aarige Periode regner Hr. F. — fremdeles saa vidt det kan ses — for de 2 nævnte store Erhverv med den Tilvækstprocent, som Perioden 1890—1901 opviste. Disse 2 Erhvervs Folketal efter Folketællingerne 1890 og 1901 bliver altsaa de respektive Endepunkter for den benyttede Sigtelinje. Det synes jo unægtelig en kort Sigtelinje for en Sandsynlighedskurve, der skal strække 38—39 Aar frem i Tiden — og vel at mærke 38—39 Aar at regne fra et Udgangspunkt, der var tilvejebragt ved at lade den 11aarige statistisk underbyggede Sigtelinje forlænge uden nogen saadan Underbygning i andre 11 Aar, nemlig fra 1901—1912. Realiter sigtes der altsaa et halvt Hundrede Aar frem i Tiden og ved Benyttelse af en Sigtelinje, der, som allerede nævnt, var stærkt afvigende fra den virkelig foregaaede Bevægelse i Erhvervsgruppernes Folketal. Ad denne Vej er det altsaa, at Hr. F. kommer til det Resultat, at i 1925 vil Folketallet for de 2 store Erhverv være lige, medens Industri og Haandværk i 1950 vil ernære 582000 Mennesker mere end Landbruget.

Hvis fagkyndige Statistikere vil hævde, at det i det Hele taget er ret ørkesløst at trække Sandsynlighedslinjerne op for Bevægelsen i en Nations Folketal 38 Aar frem i Tiden, fordi altfor mange uforudseelige Faktorer her gribe ind, tør jeg ikke tage til Genmæle herimod. Jeg er jo ikke fagkyndig. Men givet forekommer det mig at være, at vil man konstruere en saadan Udviklingslinje, saa maa dens faste Støtte- og Udgangspunkter hvile paa Virkelighedens solide Grund, og selv da maa man vise megen Varsomhed m. H. t. den Lære, man mener at kunne uddrage af saaledes konstruerede Udviklingslinjer.

Vil man derfor i det Hele taget som Hr. F. forsøge at regne 38 Aar frem i Tiden, saa bør man sikkert bygge Beregningerne paa faktisk foreliggende Tal fra en Periode af mindst tilsvarende Længde. Og selv da er Beregningen ikke sikrere, end at man som Kontrol faar at tage Skøn over de fremkomne Resultaters mer eller mindre fornuftmæssige Udseende¹⁾.

Jeg har saa til min Raadighed en Beregning, bygget paa de foreliggende Tal fra Folketællingerne 1870—1890—1911 og foretaget ved Anvendelse af Newtons Interpolationsformel, der af Sagkyndige antages bedst egnet til en saadan Beregning. Det er hævdet rigtigt at nøjes med denne 41aarige Periode, navnlig fordi Industri i moderne Forstand først fra dette Tidsrums

¹⁾ De af Hr. F. anførte Folketal for Erhvervene kan ikke staa for et saadant Skøn. Thi intet taler for, at Industri og Haandværk, hvis $\%$ af hele Befolkningen fra 1860—1901 er vokset fra 26.4 til 29.5 (og i 1911 atter dalet til 28.7), skulde i 1950 være vokset til 37.5 $\%$, ligesom det synes urimeligt, at Landbrugets Folketal til den Tid skulde være gaaet ned til at omfatte 24.6 $\%$ eller neppe en Fjerdedel af Befolkningen.

Begyndelse vandt egentligt Fodfæste her i Landet. Endvidere er det ment rigtigt at nøjes med de 3 anførte Støttepunkter og ikke at medtage mellemliggende Tællinger, af hvilke navnlig Tællingen i 1901 i fremtrædende Grad gør Brud paa den ved Tællingerne 1890 og 1911 skabte Udviklingslinje. Perioden 1890—1901 viser nemlig nærmest Stilstand for Landbruget og stærk Stigning for Industri og Haandværk, medens Perioden 1901—11 omvendt viser væsentlig Stigning for Landbruget og forholdsmæssig ringe Stigning for Industri og Haandværk.

Den paagældende Beregning viser da følgende Resultat (se omstaaende Tabel S. 14):

Beregningens samlede Folketal for 1925 — 3,250000 — og for 1950 — 4,328000 Personer — svarer til en gennemsnitlig aarlig Tilvækst af noget under 1.2 ‰, nemlig 1.18 ‰ for Perioden 1911—25 og 1.15 ‰ for 1925—50. Hvad angaar Hjemmel for at regne med den paagældende Tilvækstprocent skal anføres, at denne i de forudgaaende Perioder har været følgende:

1870—80.....	0.99 ‰
1880—90.....	0.90 —
1890—1901.....	1.10 —
1901—06.....	1.11 —
1906—11.....	1.27 —

medens det er en Kendsgerning, at Fødselshyppigheden i de seneste Aar er i Aftagende.

Beregningen giver altsaa til Resultat, at Landbruget i 1950 skulde ernære 1,302000 mod Industriens og Haandværkets 1,215000 Mennesker. Ifølge denne Beregning, som, dens sandsynlige Svagheder tiltrods, tør menes opstillet paa forsvarlig Vis, vil Folketallet for

	Absolute Tal (Tusinder)					Forholdstal				
	1870	1890	1911	1925	1950	1870	1890	1911	1925	1950
Immateriel Virksomhed...	106	159	253	338	532	5.0	7.3	9.1	10.4	12.3
Landbrug.....	934	997	1084 ¹⁾	1154	1302	52.3	45.0	39.3	35.5	30.1
Industri og Haandværk..	460	606	790	930	1215	25.8	27.0	28.7	28.6	28.1
Handel og Samferdsel ..	121	214	358	481	751	6.8	9.0	13.0	14.8	17.3
Fiskeri og Søfart.....	47	59	79	97	136	2.6	2.7	2.0	3.0	3.1
Kentiers	69	93	128	157	220	3.0	4.3	4.6	4.8	5.1
Offentlig understøttede ..	48	44	65	93	172	2.7	2.0	2.4	2.9	4.0
	1785	2172	2757	3250	4328	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

¹⁾ Dette Tal lader sig sammenstille med de under Landbruget opførte Tal for 1870 og 1890. Det er nemlig fremkommet ved at lade Huslyendet ogsaa for Landbruget følge Husbondens Erhverv. Endvidere ved fra Landbruget at udskille Fiskeri (34758 Personer), der er slaet sammen med det fra Handel og Samferdsel udskilte Tal for Søfart (43858 Personer). Fra Handel og Samferdsel er iøvrigt, for at fremskaffe homogene Tal, Tallene for Jernbane- og Sporvejsdrift samt Post-, Telegraf- og Telefonvæsen (95634 Personer) overført til Immateriel Virksomhed. Yderligere er Mejeridriftens 14923 Personer overført fra Industri til Landbrug. Og endelig er de 102353 Daglejere og Personer med uopgivet Erhverv fordelt forholdsmaessig mellem Landbrug, Industri og Handel med henholdsvis 50000, 36100 og 16253 Personer.

Industri og Haandværk samt for Landbrug ikke, som af Hr. F. anført, staa lige i 1925, og I. & H. vil ikke i 1950 omfatte 582000 Mennesker mere end Landbruget, men dette vil til den Tid have et Overtal af 87000 Mennesker. Og medens Hr. F. regner med, at der i 1912—50 vil melde sig 800000 Mennesker til Ernæring af I. & H. (ca. 21000 aarlig), reduceres Tallet efter denne Beregning til 425000 i den 39aarige Periode 1911—50 (knap 11000 aarlig), altsaa for den 38aarige Periode kun rigelig Halvdelen af det af Hr. F. anførte Tal. Tillige viser Beregningen, at I. & H. vil i Tiden 1911—50 ikke have optaget i sig nogen Del af Tilvæksten indenfor andre Erhvervs Befolkningsudsnit, men vil tværtimod overføre til Forsørgelse under andre Erhverv en lille Del af sin egen Befolkningstilvækst, idet Erhvervet i 1950 er regnet at omfatte 0.6 % mindre end i 1911 af den samlede Befolkning. Sandheden byder i denne Forbindelse at udhæve, at Landbruget i samme Tidsrum maa overføre til Forsørgelse i andre Erhverv en saa stor Del af sin Befolkningstilvækst, at dets Procentdel af Befolkningen i 1950 er 9.2 % lavere end i 1911, medens til Gengæld den Procent, som Immateriel Virksomhed samt Handel og Samfærdsel udgør af den samlede Befolkning, stiger fra 1911 til 1950 med tilsammen 7.5 %.

Alt dette selvfølgelig under Forudsætning af, at de i kommende Tider virkende Faktorer ikke undergaa stærkt fremtrædende Ændringer, idet saadanne, af hvilke mange lader sig tænke, kan kuldaste enhver Beregning.

Overvejende Sandsynlighed taler altsaa for, at Landbruget endnu vil have en rum Tid at løbe paa —

adskillige Gange mere end de 13 Aar, Hr. F. regner med — forinden dets Folketal overfløjes af Industriens og Haandværkets, samt at neppe Hr. F. eller jeg vil opleve at se den paagældende Overfløjning fuldbyrdet.

Saa vidt altsaa det første af de 2 Hovedkriterier for Erhvervenes samfundsmæssige Betydning: det Antal Mennesker, de ernære!

Vi vende os saa til det andet: Produktionsudbyttet.

Først den almindelige Bemærkning, at hvad det fornemmelig her gælder om at faa talmæssig belyst, er Erhvervets Nettoproduktionsværdi og dets dermed forbundne brødfødende Evne for Befolkningen.

Til Udfindelse af Nettoproduktionsværdien skulde der synes at være 2 Veje at gaa, nemlig:

- 1) Fra Erhvervets Bruttoproduktionsværdi at drage Værdien af Raastoffer, Brændsel og Belysning, øvrige Driftsmidler samt Forrentning og Amortisation samt
- 2) Anvendelse af Arbejdsløns- og Skattestatistikens Tal.¹⁾

Den først nævnte Vej har imidlertid for Industriens Vedkommende vist sig ufarbar, idet et øjensynlig misvisende Enderesultat fremgaar af et saadant Forsøg. Om samtlige de Faktorer, der vilde være at anvende ved en saadan Beregning, gælder det nemlig, at man

¹⁾ Hvis Skattestatistiken angav den virkelige Arbejdsindtægt — uden Formueindtægten — for det enkelte Erhvervs Udøvere, vilde de søgte Tal ad den Vej direkte kunne fremdrages. Dette lader sig nu imidlertid ikke gøre — ogsaa fordi Skattestatistikens Tal maa antages at ligge væsenligt ved Siden af den virkelige Indtægt.

intet sikkert véd, hvortil ogsaa kommer Vanskeligheden ved at bestemme Omfanget af det Udsnit af Industrien, som man paa Grundlag af foreliggende Statistik opererer med. Det er navnlig Værdien af de af Industrien anvendte indenlandske Raastoffer, som ikke med tilnærmelsesvis Nøjagtighed lader sig bestemme. Er denne Opgave nemlig vanskelig for de udenfor Industrien (Land- og Skovbrug) hentede Stoffer, tør den betegnes som umulig for de Halvfabrikata, der indkøbes fra andre Industrier. Eksempelvis kan saaledes anføres, at i Papirgruppen vilde en Del af Værdierne blive medregnet 3 Gange, nemlig i Papirmassefabrikerne, i Papirfabrikerne og i Papirvarefabrikerne Produktion.

Hvad iøvrigt angaar Industriens Bruttoproduktionsværdi — Haandværkets ikke medregnet — angiver Hr. Foss denne for 1905 til 440 Mill. Kr. og for 1911 til 558 Mill. Kr. med Bemærkning om, at det sidstnævnte Tal er fremkommet ved skønsmæssig Vurdering i Tilslutning til de i Foredraget specificerede faktisk foreliggende Tal for 1905. Det samlede Tal for 1905, der refererer sig til den i 1906 sidst afholdte Haandværks- og Industritælling, gælder imidlertid kun et Udsnit af Industrien, nemlig Virksomheder, der omfatte ca. 91000 af Industriens og Haandværkets 208000 Arbejdere, af hvilke atter ialt ca. 145000 vil kunne henføres under Industrien — her forstaaet som Virksomheder med over 5 Arbejdere — idet dog ogsaa her bør fremhæves, at Grænsen mellem Industri og Haandværk er, og ifølge Sagens Natur maa være, ret udflydende.

Rigtigheden af de af Hr. F. saaledes opstillede Tal skal jeg ikke søge bestridt. De komme vist Virkelig-

heden temmelig nær for det Udsnit af Industrien, som Hr. F. inddrager under sin Udredning, og som bl. a. ikke indeholder den største Del af henholdsvis Bygningsindustrien og Beklædningsindustrien. Det bemærkes, at Fælleskarakteren for den væsentligste Del af de af Hr. F. ikke medtagne Sider af Industrien er, dels at disse ikke i nævneværdig Grad tage Del i Bearbejdelsen af saadanne indførte Raa- og Hjælpestoffer, som omhandles af Grosserersocietetets Handelsberetning, dels, at de ikke i væsentlig Grad kræve store Fabrik anlæg eller Fastgørelse af forholdsvis betydelig Kapital.

Stigningen i Produktionsværdien fra 1905 til 1911 — fra 440 til 558 Mill. Kr., altsaa ialt 118 Mill. Kr. — er jo meget anselig. Og det er ganske naturligt, at Hr. F. med Stolthed peger paa denne Opgang som et iøjnefaldende Udtryk for Erhvervets Vækst. Imidlertid maa det jo kunne ventes, at Bruttonproduktionen vokser i hvert Fald proportionalt saavel med Antallet af beskæftigede Arbejdere som med Prisniveauet. Antage vi, at Antallet af Arbejdere, der er beskæftigede i det Udsnit af Industrien, som omfattes af de af Hr. F. angivne Produktionstal, er steget i samme Forhold fra 1905 til 1911 som Landets samlede Befolkning, og tages endvidere Hensyn til, at Prisniveauet i samme Tidsrum er — jvfr. foreliggende Pristal — steget fra 110 til 123, skulde alene af disse Grunde Produktionsværdien være steget fra de 440 til 531 Mill. Kr., af hvilken Stigning Hovedparten, nemlig de 52 Mill. Kr., falder paa Prisniveauets Stigning. Men alene det, at Industrien har evnet i det paagældende Tidsrum at optage et saa betydeligt Antal Mennesker og endda, udover den

paa disse samt paa Prisstigningen faldende Andel af Bruttoværdiens Forøgelse, har formaaet at hæve Bruttoværdien med 27 Mill. Kr., er jo al Ære værd. —

I denne Forbindelse maa det imidlertid frembyde særlig Interesse at faa Rede paa det samlede Beløb, som aarlig tilgaar samtlige de med Industri og Haandværk beskæftigede Personer som Vederlag for Udøvelsen af Erhvervet. Til Udfindelse af dette Beløb er saa her forsøgt at gaa den anden og direkte af de foran nævnte 2 Veje, nemlig Benyttelse af Arbejdsløns- og Skattestatistikens Tal.

Muligheden af i det hele taget ad denne Vej at komme til et tilnærmelsesvis rigtigt Resultat lader sig sikkert bestride. Der skal ikke her forsøges nogen Gendrivelse af de mange Indvendinger, der i saa Henseender kan rejses. Det skal kun fremhæves, at det er de af Hr. F. anførte Tal for Industriens og Haandværkets samt for Landbrugets samlede Indtægt — resp. 282 og 290 Mill. Kr. — som her frembyder sig samt frister til nærmere Prøvelse. For da at iværksætte en saadan og for at søge Enderesultatet afledet af en tal-mæssig Udredning ved Benyttelse af det Materiale, Statistiken stiller til Raadighed, og hvis Ufuldstændighed til Brug i saadant Øjemed i øvrigt villigt erkendes, er den her benyttede Fremgangsmaade altsaa valgt, men valgt med det fornødne Forbehold overfor de af Forsøget fremgaaede Resultater.

Beregningens Enkeltheder kan ikke her finde Plads. Kun Hovedlinjen for den fulgte Fremgangsmaade samt Beregningens Resultater skal derfor her anføres.

Industriens og Haandværkets samlede Arbejdsindtægt er da beregnet:

1) For samtlige Arbejdere — jvfr. Industrietællingen $\frac{12}{6}$ 1906 og for hver af Grupperne: Formænd, mandlige faglærte, Lærlinge, Arbejdsmænd over 18 Aar, Arbejdsdrengene under 18 Aar, voksne kvindelige Arbejdere samt Børn under 14 Aar —, opgjort særskilt for henholdsvis Hovedstaden, Provinsbyerne og Landdistrikterne. Hertil er benyttet dels Industrietællingens Lønstatistik for de forskellige Grupper af Arbejdere og dels dens Oplysninger om Arbejdertallets Fordeling mellem disse Grupper. I sidstnævnte Henseende har man iøvrigt været henvist til at tage et med Varsomhed anvendt Skøn til Hjælp. Saaledes opgjort udkommer der som første Resultat for Industriens og Haandværkets samlede Arbejderbefolkning et Lønbeløb af ca. 185 Mill. Kr., idet der ved Beregningen er taget Hensyn til, at Statistikens Lønsatser gælde for 1905, men Arbejdertallet for 1906.

Det paagældende Beløb er imidlertid for højt. Thi Lønstatistikens Materiale hidrører fra de store og mellemstore Virksomheder, hvor Lønnen gennemgaaende er højere end i de smaa Virksomheder. Dernæst tager Beregningen ikke Hensyn til, at Hjemmeindustriens kvindelige Arbejdere er lavere lønnet end andre kvindelige Arbejdere. Og endelig er Lønstatistikens Ugelønsatser beregnede under Forudsætning af fuld Beskæftigelse, uden Hensyn til Tab af Arbejdsdage ved Arbejdsløshed, Sygdom og Strejker. Det ved disse sidste Aarsager foranledigede Tab regnes sædvanlig til ca. 10 % af Aarets Arbejdsdage. I Henhold hertil er de 185 Mill. Kr. nedskrevne med i alt 12 %, hvilket sikkert er moderat. Det herved udkomne Beløb af 163 Mill. Kr. viser altsaa Aarsfortjenesten i 1905.

For da at udfinde Arbejdslønnen for 1911 er, som andet Steds foran, regnet med, at det samlede Beløb stiger proportionalt saavel med Arbejdertallet som med Prisniveauet. De 163 Mill. Kr. vokser herved til

$$163 \times 1,0127^6 \times \frac{123}{110} = 198 \text{ Mill. Kr.}$$

2) For Funktionærene ved skønsvise indenfor hver Landsdel at ansætte samtlige mandlige Tilsynshavende samt Kontor- og Butikspersonale til den for Formænd opførte Løn — det tilsvarende kvindelige Personale noget lavere — og ved at regne Kuske og Bude lønnede som Arbejds mænd — de kvindelige noget lavere. Herved faas for samtlige 23000 Funktionærer en samlet Arbejdsindtægt af 30.8 Mill. Kr. eller ca. 1340 Kr. i Gennemsnit (Skattetabelværket for 19⁰⁹/₁₀ har for 6000 skatteansatte Funktionærer en Arbejdsindtægt af ca. 11.3 Mill. Kr. Foranstaaende Beregning forøger altsaa for den samlede Gruppe dette Beløb med 19.5 Mill. Kr.).

3) For Indehavere, Direktører m. m. (Mænd og Kvinder) med Støtte i Skattetabelværket. I Virksomheder med henholdsvis 0, 1—5, 6—20 og over 20 Arbejdere er herefter Lønnen for de Personer, der henhøre under denne Afdeling, sat til: for Hovedstaden resp. 1500—2000—5000 og 8000 Kr.; for Provinsbyerne 1200—1500—4000 og 6000 Kr. samt for Landdistrikterne 900—1200—3000 og 5000 Kr.

Det bemærkes, at Skattetabelværket viser en Arbejdsindtægt for de skatteansatte paa ca. 75 Mill. Kr. Den her omhandlede Beregning giver imidlertid for samtlige Indehavere o. s. v. en samlet Arbejdsfortjeneste af 126.4 Mill. Kr.

Den samlede Indtægt ved Industriens og Haandværkets Arbejde omkring Aaret 1911 skulde herefter være: Arbejdere 198, Funktionærer 30.8 og Indehavere 126.4, eller ialt ca. 355 Mill. Kr.

Som det vil erindres, er Talen her ikke om Brutto-produktionsværdi, men om den samlede aarlige Arbejdsindtægt for den ved Industri og Haandværk beskæftigede Del af Befolkningen. Medens Resultatet af den her foreliggende Beregning altsaa er en Aarsindtægt af 355 Mill. Kr., angiver Hr. Foss Industriens og Haandværkets samlede Indtægt til kun 282 Mill. Kr., hvori altsaa ogsaa er indbefattet det paagældende Befolkningsudsnits Formueindtægt. Forklaringen til Uoverensstemmelsen er formentlig for en væsentlig Del at søge i, at Hr. F. har af Frygt for at kreditere Industri og Haandværk et for stort Indtægtsbeløb vist en iøvrigt baade naturlig og anerkendelsesværdig Forsigtighed ved Ansættelse af Aarsindkomsten for den ikke til Statsskat ansatte Del af Industri- og Haandværksbefolkningen.

Vende vi os saa til Landbruget, turde det for dettes Vedkommende være gørligt at udfinde tilnærmelsesvis rigtige Tal saavel for dettes Brutto-produktionsværdi (navnlig naar bortses fra den Del af Høsten, som Landbrugets eget Husdyrhold fortærer) som for den virkelige aarlige Indtægt, det yder den Del af Befolkningen, som er knyttet dertil.

I sit trykte Foredrag har Hr. F. — Pag. 12 — givet en Oversigt over dansk Landbrugs samlede Produktionsværdi, væsentlig bygget paa specificerede Talangivelser for henholdsvis Udførsel og indenlandsk Forbrug, og kommer herved for Aaret 1911 til en

samlet Produktionsværdi af 860 Mill. Kr. Rigtigheden af de af Hr. F. opførte Tal for Udførselen skal ikke bestrides. Hvad derimod angaar det indenlandske Forbrug — som jo unægtelig vanskelig lader sig nøjagtig udfinde — er der imidlertid Omraader, hvor de af Hr. F. anførte Tal utvivlsomt er for lave. Hr. F. sætter saaledes Værdien af det indenlandske Forbrug af Smør, Mælk og Fløde til 48 Mill. Kr., eller pr. Individ ca. $17\frac{1}{2}$ Kr. Uden Fare for at komme for højt tør dette Tal imidlertid sikkert forøges med 30 Mill. Kr.¹⁾ Yderligere ansætter Hr. F. Værdien af udførte Kornvarer samt i Indlandet forbrugt Brødkorn, Sukkerroer og Kartofler under ét til 100 Mill. Kr. Beløbet tør formentlig regnes at omfatte: 1) udførte Kornvarer 12.5, 2) indenlandsk Konsum af Brødkorn (Høstværdi af Rug og Hvede 77.2 Mill. Kr. ÷ udført uformalet Hvede og Rug 1.8, Saakorn 7 samt Foderkorn, anslaaet til 8 Mill. Kr.) 60.4 Mill. Kr., 3) Sukkerroer, udbetalt til Roedyrkerne iflg. Industrieretningen 18.5 Mill. Kr. og 4) Kartofler, anslaaet til 12 Mill. Kr. for det af Landbruget til Befolkningens Forbrug leverede Kvantum. De saaledes opførte Beløb — 103.4 Mill. Kr. — bør imidlertid suppleres med Værdien af leveret Havre til indenlandsk Forbrug udenfor Landbrugets egen Hestebestand, anslaaet til 9 Mill. Kr. (36000 Heste à 2000

¹⁾ I Jens Warmings Haandbog — Pag. 499 — er det nuværende aarlige Smørförbrug pr. Individ angivet til $8\frac{1}{2}$ kg. Alene herved beslaglægges de af Hr. F. opførte 48 Mill. Kr. Saa kommer hertil Forbruget af Mælk og Fløde, hvilket Landbrugstoldkommissionen ansatte til 150 kg pr. Individ, medens Warming oplyser, at Mælktilførslen pr. Bane og Dampfærge til København kun udgør ca. 100 kg pr. Individ. Blot ved at regne med dette sidste sikkert meget lave Tal fremkommer de nævnte 30 Mill. Kr.

kg), samt af Byg til dels Ølfabrikation (i 1905 36 Mill. kg), anslaaet til $4\frac{1}{2}$ Mill. Kr., og dels Grynfabrikation, anslaaet til $3\frac{1}{2}$ Mill. Kr., samt udført Hø 0.9 Mill. Kr.

Herved forøges de 100 Mill. Kr. til ialt 121.3 Mill. Kr., saaledes at det af Hr. F. angivne Tal for den samlede Produktionsværdi efter denne Beregning vilde være at forøge med $30 + 21.3$ til ialt 911.3 Mill. Kr.

Der er Grund til at tro, at den samlede Værdi af Landbrugets Præstationer til Indlandets Forbrug nærmest ligger højere end her angivet. Eksempelvis kan saaledes anføres, at Beregningen ikke omfatter Landbrugets Leverance af Hø og Halm til Hestebestanden udenfor Landbruget, ejheller dets Leverance og Kørsler af Vejsten og Grus, dets Salg af Tørv, Tagrør, andet Tækkemateriale o. s. v.

Tilrods for at det saaledes anførte turde give behørig Hjemmel for at opskrive de af Hr. F. anførte 860 Mill. Kr. for Landbrugets Produktionsværdi i 1911 med adskilligt over 50 Mill. Kr. — og tilrods for at det saaledes opskrevne Tal tager sig rimeligt ud, naar det sammenholdes med det paagældende Aars Høstværdi, suppleret med en rimelig Avance ved Landbrugets Omdannelse af Høstprodukter til færdige Salgsartikler —, maa jeg dog foretrække her at acceptere de af Hr. F. angivne 860 Mill. Kr. som Beregningsgrundlag. Næst en naturlig Frygt for at give Landbruget mere, end der rettelig tilkommer det, er Hovedargumentet i saa Henseende Hensynet til, at Aaret 1911, som der her regnes med, var for dansk Landbrug et særlig godt Aar, hvis Højkonjunktur afgav en Indtægtsrekord. Kan hænde, at det samme gælder for Industri og Haandværk! Uanset dette er det imidlertid som

anført fundet rettest at blive staaende ved en Ansættelse af 860 Mill. Kr. for Landbrugets Produktionsværdi for derved at søge bortelimeret Rekordtilsnittet af Landbrugsaaet 1911.

Imidlertid er det jo Landbrugets Nettoproduktionsværdi, som det her gælder at faa frem. Og denne skulde kunne udledes ved fra Bruttoproduktionsværdien at drage Beløbene for: Udenlandske Raastoffer, indenlandske Raastoffer, indkøbte fra andre Erhverv, Brændsel, Belysning, Forrentning, Vedligeholdelse og Amortisation samt Driftsgodtgørelse til Mejerier og Landbrugets Slagterier.

De paagældende Beløb er ansatte saaledes:

Udenlandske Raastoffer 124 Mill. Kr. (Foderkorn 44.4 —, Foderstoffer 62.2 —, Frø til Udsæd 7.2 — og Gødning 13.0 —, ialt 126.8 Mill. Kr., hvorfra draget 2.8 Mill. Kr. for Majs til Brænderibrug).

Indenlandske Raastoffer 23 Mill. Kr. (Fremkommet ved at uddrage Tallene for 1905 af den industrielle Produktionsstatistik og ved at omregne de saaledes udkomne Tal til at gælde for Aaret 1911, idet Tallene er forøget proportionalt med den Stigning, som Hr. F. ved sine Produktionstal har tillagt den paagældende Industrigren i de ommeldte 6 Aar. Resultatet bliver da: Blod- og Kødfoder 1.0 —, Melassefoder 7.0 —, Bærme 1.5 —, Foderkager 12.0 — og Mejeripreparater 1.5 —, ialt 23 Mill. Kr. Heraf er imidlertid 2 Mill. Kr. regnet at falde paa Varer, der udføres, hvilket Beløb dog opvejes af et tilsvarende Beløb som Vederlag for Møllernes Behandling af Fodermateriale).

Indkøbt Brændsel samt Belysning 5 Mill. Kr. (formentlig rigelig ansat).

Forrentning 130 Mill. Kr. (Ejendomsskyldvurderingen d. 1. Juli 1909 ansætter en Ejendomsskyldværdi af 2501 Mill. Kr. for Gaarde og Huse med ialt 356000 Tdr. Hrtk. Tilbage af Landets samtlige 385000 Tdr. Hrtk. er da 29000 Tdr. Kun 20000 Tdr. af disse er imidlertid her regnet at vedrøre Landbruget, hvis Ejendomsskyldværdi herved forhøjes til 2650 Mill. Kr. Bygningsassurancen for de skyldsatte 356000 Tdr. Hrtk. udgør

1377 Mill. Kr., et Beløb, der sikkert er saa rigeligt, at det ikke bør opskrives af Hensyn til de nys nævnte 20000 Tdr. Landbrugshartkorn. Ifølge denne Opgørelses Natur bør Landbrugsproduktionen ikke debiteres for Forrentning af Værdien af Landbrugernes Beboelseslejlighed. Denne Værdi anslaaes skonsmæssig til 200 Mill. Kr. Af Ejendomsskylden er da tilbage $2650 \div 200 = 2450$ Mill. Kr. Hertil kommer saa Værdien af Besætning og Inventar. Denne er i Henhold til Ejendomssalgene i 1911 med en Gennemsnitspris pr. Td. Hrtk. af 6891 Kr. og at 8991 Kr. inklusive Besætning og Inventar regnet til 800 Mill. Kr., hvoraf regnet 233 Mill. for Inventar og Resten for Besætning. Der er da at forrente $2450 \cdot \frac{1}{100} \cdot 800 = 3250$ Mill. Kr. 4 % Rente heraf udgør de opførte 130 Mill. Kr.

Vedligeholdelse og Amortisation 50 Mill. Kr.

(Da det foran opførte Beløb for Landbrugsbygningernes Værdi sikkert er meget højt ansat, og da Landbruget selv leverer en væsentlig Del af Tækkematerialet til Bygningernes Vedligeholdelse, er der for Bygningerne paa denne Post regnet 15 Mill. Kr., svarende til ca. $1\frac{1}{4}$ % af Assuranceværdien. For Inventaret er regnet 15 %, hvilket for 233 Mill. Kr. giver 35 Mill. Kr. Derimod er der under denne Post intet regnet for Værdien af Besætningen, idet denne stadig fremvokser af Landbrugets egen Produktion).

Driftsgodtgørelse til Mejerier og Landbrugets Slagterier 25 Mill. Kr.

(Ifølge Mejeristatistiken udgør Mejeriernes Driftsudgifter pr. 100 kg Mælk ca. 9 Kr., hvoraf imidlertid ca. 3 Kr. falder paa Kørsler, der præsteres af Landbruget. Ved Behandling af ca. 2700 Mill. kg Mælk giver dette 16 Mill. Kr. Som Driftsgodtgørelse til Landbrugets Slagterier er her regnet 9 Mill. Kr., et Beløb, som sikkert er rigeligt under Hensyn til Slagteriernes virkelige Driftsudgift pr. Svin og pr. Kreatur).

Den saml. Opgørelse tager sig herefter saaledes ud:

Bruttoproduktionsværdi.....	860	Mill. Kr.
Fradrag: Udenlandske Raastoffer.....	124	Mill. Kr.
Indenlandske do.	23	—
Brændsel og Belysning.....	5	—
Forrentning.....	130	—
Vedligeh. og Amortisation..	50	—
Mejerier og Slagterier.....	25	—
Ialt Fradrag.....	357	—
Nettoproduktion	503	Mill. Kr.

Hr. Foss havde med Støtte i Skattestatistiken beregnet den samlede Aarsindtægt — hvorunder Formueindtægt — for de ved Landbrug beskæftigede Personer til 290 — og for de ved Industri og Haandværk beskæftigede til 282 Mill. Kr.; iøvrigt med Bemærkning om, at »for Landbrugets Vedkommende maa der ganske utvivlsomt ske en meget betydelig Forhøjelse, fordi Landbrugerne gennemsnitlig anslaaer deres Indtægter meget for lavt«.

Som det vil ses, viser den her fremlagte Opgørelse imidlertid en Nettoproduktionsværdi for Industri og Haandværk paa 355 Mill. Kr. — hvori indbefattet Erhvervets Toldbeskyttelse —, og for Landbruget paa 503 Mill. Kr. Disse Tals Rigtighed forudsat, faar man unægtelig ved at sammenholde dem med de af Hr. F. beregnede tilsvarende Tal — altsaa 282 og 290 Mill. Kr. — i hvilke tilmed Formueindtægten er regnet at være medindbefattet, et ret stærkt Indtryk af, hvilken upaalidelig Basis Skattestatistiken bygger paa og dermed afgiver til Fastsættelsen af de enkelte Befolkningsudsnits virkelige Indtægt, hvilket ganske vist ikke mindst synes at gælde Landbruget.

Det er givet, at Nettoproduktionsværdien i ganske anden Grad tjener til Belysning af en Virksomheds brødfødende Evne end Bruttoværdien, som kun afgiver et overmaade usikkert Maal i saa Henseende. Til Belysning heraf skal anføres et Par Eksempler. Hr. F. anfører for 1911 Kaffebrænderiernes Produktionsværdi til 16 Mill. Kr. Tallet turde være for lavt, da der i 1911 indførtes for 17.8 Mill. Kr. Raamaterialier for Virksomheder, som iflg. Industritællingen 1906 beskæftigede 156 Arbejdere. Den brødfødende Evne, der udløses af denne Produk-

tionsværdi mange Millioner Kr., er følgelig ikke stor. Gaa vi saa til Papir- og Papirvarefabriker, har — iflg. Hr. F. — ogsaa disses Produktion for 1911 en Bruttoværdi af 16 Mill. Kr. Ifølge Industritællingen 1906 beskæftigede disse imidlertid 3407 Arbejdere eller 22 Gange saa mange som Kaffebrænderierne. Og se vi endelig paa en Industri som Teglværksindustrien, hvor Værdien af den forarbejdede Raavare ikke beslaglægger nogen større Del af Produktionsværdien, viser det sig, at mod en af Hr. F. for 1911 angiven Produktionsværdi af 10.5 Mill. Kr. opfører Industritællingen 1906 under denne Industri 7593 Arbejdere eller, maalt med Produktionsværdien, næsten 90 Gange saa mange Arbejdere som Kaffebrænderierne og mere end 3 Gange saa mange som Papirfabrikerne.

Den Nettoindtægt, som en Erhvervsgren giver sine Udøvere, bliver derfor et ganske anderledes korrekt Udtryk for Erhvervets Betydning. Og taget i al Almindelighed tør det sikkert siges, at indenfor den mangleddede Erhvervsorganisme, der virker i et Kultursamfund som vort, kommer man Sandheden tilstrækkelig nær ved at bestemme de samlede Erhvervsgruppers økonomiske samfundsmæssige Betydning ved at anvende det her anførte Maal, sammenholdt med det Antal Mennesker, som Erhvervet brødføder, altsaa overensstemmende med den Betragtning, Hr. F. har lagt til Grund for sin Fremstilling. En Isolering af den enkelte Erhvervsvirksomhed i Renkultur og dermed forbunden nøjagtig Vurdering af, hvad nu netop den, samfundsmæssig set, i sig selv er værd, lader sig jo imidlertid ikke foretage. Thi de enkelte Erhverv kan jo under Udøvelsen af deres Produktionsvirksomhed ikke være

sig selv nok, men er indbyrdes hinandens Leverandører af Produktionsmidler. Naturligst, sundest og mest økonomisk er det sikkert, at Udvekslingen af Produktionsmidler i videste Omfang foregaar indenfor selve det paagældende Samfund og ikke ved Indførsel udefra. For den alt overvejende Del kan de jo imidlertid indføres. Men der er Undtagelser. Ser vi saaledes hen til Sukkerfabrikerne, hvis Produktionsværdi for 1911 Hr. F. opgiver til 55 Mill. Kr., saa er Hovedgrundlaget for denne Virksomhed jo de af dansk Landbrug leverede Roer, som ikke kan hentes andetstedsfra. Resultatet heraf bliver, at de sukkerroedyrkende Landmænd nødig vil undvære Sukkerfabrikerne, medens disse med deres nuværende Produktionstilsnit vanskelig kan undvære Sukkerroedyrkerne. Og paa mangfoldige Punkter lader der sig paavise en saadan Gensidighed og indbyrdes Afhængighed mellem saavel Enkelterhvervene som de store Erhvervsgrupper, tagne under ét.

En Henpegning herpaa rummer et nødvendigt Forbehold, som ogsaa jeg ønsker taget ved Benyttelse af Nettoproduktionsværdien og Folketallet ved Udmaalingen af de respektive Hovederhvervs Betydning indenfor vort Samfund.

Vi har set, at i 1911 havde af Landets Befolkning — naar der benyttes tidligere Folketællingers Delingslinje — 1,084000 deres Udkomme ved Landbrug og 790000 ved Industri og Haandværk. Og vi har endvidere set, at overfor Industriens og Haandværkets Nettoproduktionsværdi af 355 Mill. Kr. staar Landbruget med 503 Mill. Kr. Det Spørgsmaal melder sig da uvilkaarlig til nærmere Udredning: Hvilket af de

2 paagældende Hovederhverv ernærer sin Befolkning bedst?

I Tallet for Landbrugsbefolkningen er Mejeriernes Personale, ca. 15000 Personer, medregnet, overensstemmende med forudgaaende Folketællingers Praksis. Ved Udregningen af Industriens Nettoproduktionsværdi paa Grundlag af Lønninger for Arbejdere og Funktionærer er imidlertid Mejeripersonalet medtaget, og overensstemmende hermed er Godtgørelse for Mejeriernes Driftsudgifter fradraget Landbrugets Produktionsværdi (med 16 Mill. Kr.). Dette Personale bør derfor her udskilles fra Landbrugets Folketal og overføres til Industrien. Da endvidere Skovbrugets Produktionsværdi ikke er medindbefattet i foranstaaende Opgørelse vedrørende Landbruget, bør de herunder hørende 15000 Personer ligeledes udskilles. Landbrugernes Tal reduceres altsaa med 2×15000 til 1,054000, medens Industriebefolkningen forøges med 15000 til 805000. Beregningen stiller sig herefter saaledes:

	Antal Personer	Netto- produktions- værdi Mill. Kr.	Netto pr. Individ Kr.
Landbrug	1,054000	503	477
Industri og Haandværk	805000	355	441

Det første umiddelbare Indtryk af disse Tal turde være Forundring over, at den gennemsnitlige Indtægt for de til Landbruget knyttede Personer virkelig skulde naa op til 477 Kr. mod Industriebefolkningens 441 Kr. Tallet kræver derfor nærmere Prøvelse. Først skal da bemærkes, at for 1910 opgiver Statistisk Aarbog Landbrugets gennemsnitlige Karleløn (Kosten indbefattet) til

627 Kr. og Lønnen for kvindeligt Tyende til 448 Kr. Med Henblik paa de gængse Lønsatser synes Tallet lavt. Da imidlertid det mandlige Tyende er i Flertal, udgør selv den anførte Gennemsnitsløn for mandligt og kvindeligt Tyende væsentlig mere end det for den enkelte Landbruger beregnede Nettoudbytte af 477 Kr. Og dernæst skal henpeges paa, at Forholdet mellem Forsørgere og Forsørgede stiller sig væsentligt forskelligt for henholdsvis Landbrugs- og Industribefolkningen, ganske vist væsentlig paavirket af, at Landbrugets Tyende kendelig forøger Forsørger-Gruppen under Landbruget, men dog formentlig ikke anderledes, end at Industribefolkningen ogsaa under Hensyn hertil har et større Antal Forsørgede end Landbruget.

For 1911 henfører nemlig Statistisk Aarbog under:

egentlige Landbrugere og Gartnere:	
496000 Forsørgere og 459000 Forsørgede	
hvoraf ca. 308000 Arbejdere med 84000	—
Industri og Haandværk:	
297000 Forsørgere og 455000	—
hvoraf ca. 191000 Arbejdere med 253000	—

Landbrugets ca. 5.3 Mill. Tdr. Ld. dyrket Areal, repareret paa 1,054000 Personer, giver ca. 5 Tdr. Ld. pro persona. 1 Td. Ld. dansk Gennemsnitsjord skulde altsaa herefter foruden Forrentning kunne yde til Arbejdsløn og Driftsudbytte (hvorunder Boligværdi) Femtedelen af 477 Kr. eller ca. 95 Kr., hvilket ved det nuværende Prisniveau ser endog saa rimeligt ud, at Tallet snarest turde være for lavt.

Ernæringsevnen af de foran opførte Nettobeløb pr. Individ — for Landbruget 477 og for Industri og Haandværk 441 Kr. — er jo imidlertid ikke direkte

proportional med deres respektive Størrelse, eftersom det forskellige Prisniveau i henholdsvis Hovedstaden, Provinsbyerne og Landdistrikterne her griber ind. For at tilvejebringe behørig Oplysning om den paagældende Forskel i Prisniveauet er der foretaget en detailleret Beregning, omfattende:

1) Statistisk Aarbogs Detailpriser for 1911 for henholdsvis Hovedstaden, Provinsbyerne og Landdistrikterne med Beregning af Pristal for hver af Varegrupperne: Beklædning, Brændsel og Belysning og Næringsmidler samt desuden for Bolig, hver for sig og under ét.

2) Undersøgelse angaaende den Vægt, der i Prisberegningen bør tillægges de forskellige Udgiftsposter. Hertil er benyttet de af Statistisk Departement bearbejdede Husholdningsregnskaber med detailleret Udredning af Udgifternes Fordeling for 76 Hovedstadsarbejdere (under hvis Forsørgelse ialt 350 Personer), 99 Provinsbyarbejdere (499 Personer), 65 Landarbejdere (304 Personer) og 70 Landhaandværkere (317 Personer). Af de saaledes fremkomne Forholdstal er de Tal, der vedrører Hovedstadsarbejdere, anvendt ved den videre førte Beregning over Udgiftsfordelingen.

Beregningen alene for Næringsmidler samt Brændsel og Belysning giver for henholdsvis Hovedstaden, Provinsbyerne og Landdistrikterne Forholdstallene 100—90—83 (i god Overensstemmelse med, at Warming angiver Detail-Prisniveauet i Hovedstaden mindst 10 % højere end Provinsbyerne og disse igen 6 % højere end Landdistrikterne). Inddrages under Beregningen tillige Udgiften til Beklædning samt til Bolig (hvilken sidste

Warming ansætter for Provinsbyerne til $\frac{2}{3}$ og for Landdistrikterne til $\frac{1}{3}$ af Hovedstaden), fremkommer Forholdstallene 100—87—75.

Herefter skulde altsaa 75 Kr. paa Landet have samme Ernæringsevne som 87 Kr. i Provinsbyerne og 100 Kr. i Hovedstaden.

Ved Udmaalingen af de 2 Erhvervs Ernæringsevne vil man uden nævneværdig Fejl kunne maale Landbrugsindtægten med Tallet 75, idet praktisk taget hele Landbrugsbefolkningen lever under de Prisforhold, som dette Tal udtrykker. Ses der bort fra, at den Industriebefolkning, der lever paa Landet, delvis maa regnes at leve under noget mere bymæssige Kaar, og henses til, at det samlede industrielle Personel i 1906 fordelte sig med 104000 til Hovedstaden, 99000 til Provinsbyerne og 114000 til Landdistrikterne, udfindes det Tal, hvorved Industriindtægten skal maales, ved følgende Beregning:

$$\frac{104 \cdot 100 + 99 \cdot 87 + 114 \cdot 75}{104 + 99 + 114} = 87.$$

Herefter skulde altsaa Landbruget gennemsnitlig ernære sin Befolkning saa meget bedre end Industrien sin, som angivet ved Tallet

$$\frac{477}{441} \cdot \frac{87}{75} = 1.255, \text{ altsaa} = 1\frac{1}{4}.$$

Til Belysning af de 2 Hovederhvervs respektive rent økonomiske Betydning anføres her en Opgørelse over vort Samfunds økonomiske Tab i det tænkte Tilfælde, at henholdsvis Landbrugserhvervet samt Industri og Haandværk blev bragt fuldstændig til Stansning gennem et helt Aar. Det erkendes at være et rent og skært Tankeeksperiment. Beregningen er imidlertid

let stillet op paa Grundlag af de givne Talstørrelser for 1911 og er ikke uden en vis Interesse.

I Tilfælde af total Misvækst, der bragte ogsaa den dyriske Produktion til fuldstændig Stansning, vilde det økonomiske Tab — foruden Udgiften ved at maatte holde i hvert Fald en Del af Husdyrbestanden i Live og foruden det Tab, der herved paaføres enkelte Grene af Industrien — udgøre:

Produktionsudbytte	503 Mill. Kr.
Forrentning	130 —
Amortisation og Bygningsvedligeholdelse ..	40 —
Forrentning og Amortisation af Mejerier og Landbrugets Slagterier	5 —
Ialt...	678 Mill. Kr.

Pengetabet ved et Aars Stansning af Industri og Haandværk:

Produktionsudbytte	355 Mill. Kr.
Rente og Amortisation af Bygninger (4 + 2%)	18 —
Rente og Amortisation af Maskiner og In- ventar (4 + 15%)	57 —
Ialt...	430 Mill. Kr.

De anførte Forrentnings- og Amortisationsbeløb gælde for Landbruget: Jord, Bygninger, Inventar og Besætning til samlet Værdi 3250 Mill. Kr. og for Industrien: Bygninger samt Maskiner og Inventar, ansat for hver af de 2 Poster til ca. 300, ialt 600 Mill. Kr., Tal, der i nogen Maade ogsaa tjener til at belyse de 2 Erhvervs Betydning.

Ved Omtalen af Landbruget og dets Produktion har vi hidtil alene fæstet os ved Nutiden. Blikket bør

jo imidlertid ogsaa — ligesom Hr. Foss har gjort det for Industriens Vedkommende — vendes mod den Fremtid, hvis Udviklingslinje gror af Nutid og Fortid.

Hvad angaar Landbrugets Befolkningstal, er det kun Fremtiden, der kan give sikker Oplysning om Tilvæksten eller en mulig Nedgang. Med de senere Aars Befolkningstilvækst, med vor Tids Tendens til Jordudstykning og med den genvakte Tillid til Jordens Evne til at vederlægge Landbrugsarbejdet synes der imidlertid ingen Fare for, at Danmarks Jord skulde komme til at savne Hænder til det Arbejde, dens rationelle Benyttelse kræver, ligesom Danmarks Jord giver Plads nok for Oprettelse af mangfoldige selvstændige Landbrugshjem.

Og med Henblik paa Landbrugets fremtidige Ernæringssevne, saa har denne jo op til Nutiden og ikke mindst for den nyeste Tid en respektabel Udviklingslinje at pege paa. Saavel Høstværdien som Udførselen af Landbrugsprodukter samt Overskudsudførselen heraf har saaledes været langt stærkere stigende end hele Befolkningen¹⁾ og altsaa endnu stærkere end Landbrugsbefolkningen. Og der er rundelig Plads for en overmaade anselig Stigning endnu. Saa der synes meget langt frem til Fuldbyrdelsen af Hr. F.s Profeti om, at den Dag en Gang kommer, da Landets Befolkning

¹⁾ Hosstaaende Tal tjener som Maal for Landbrugsproduktionens Stigning i Tiaaret 1901—11:

	1901 Mill. Kr.	1911 Mill. Kr.	Procentisk Forøgelse
Høstværdi.....	402.3	672.1	68
Landbrugsprod. udført ialt	260.6	472.6	81
— Udførselsoverskud	120.3	254.5	111

I samme Tidsrum udgjorde Landets samlede Befolkningstilvækst $12\frac{1}{2}\%$.

er i Stand til at fortære alt, hvad Landet producerer af Fødemidler eller en dertil svarende Værdi, eftersom for Tiden kun $\frac{3}{5}$ af Landbrugsproduktionens Værdi fortæres her i Landet.

Men hvad enten vi for de senere Aars Vedkommende ser paa Stigningen i Landbrugets Bruttoproduktionsværdi, eller fæster os ved Høststatistiken, eller ved Landbrugets Overskudsudførsel, eller ser paa Landejendomspriserne som Maal for Tilliden til Jordbrugets Evne til at give Udbytte, saa er samtlige disse Faktorer jo Udtryk for, at Erhvervet er i Fremgang. Og selv om det bør fremhæves, at en ikke ringe Del af denne talmæssige Fremgang skyldes Periodens stærkt opadgaaende Konjunktur, saa bliver der dog af Merproduktion og af forøget Driftsvederlag tilstrækkeligt tilbage til at varsle gunstigt for Landbrugets Fremtid — alt dog under Forudsætning af, at Jordpriserne ikke vedblivende drives uforholdsmæssigt op, samt at Landmændene sætter Tæring efter Næring og ikke pantsætter en uforholdsmæssig Del af vor gode danske Jord til Indland eller Udland, idet de sorgløst sætter sig til Rette paa det sidste Tiaars let vundne anselige Opgang i Ejendomsværdien, en Opgang, som man turde gøre vel i at indrette sig paa at se forsvinde lige saa hurtigt, som den kom.

At saa iøvrigt ogsaa Landbrugets Udvikling fuldt ud staar Maal med den rivende industrielle Udvikling, som Hr. Foss hævder, at Aarene 1905—11 har bragt, turde være givet¹⁾. Hvis dette ikke havde været Til-

¹⁾ For Aarene 1905—11 angiver Hr. Foss, at Bruttoproduktionsværdien af et bestemt Udsnit af Industrien steg fra 440 til 558 Mill. Kr., altsaa med 27 %, men i samme Tidsrum steg

fældet, var dertil jo forresten at sige, at Landbruget er et gammelt Erhverv, tilmed henvist til at virke paa et bestemt afgrænset Arbejdsgrundlag og derfor ikke med de Vækstmuligheder som vor unge Industri, der netop i den paagældende Periode synes at have haft sin Besøgelsestid samt er skudt i Vejret, saa den nu i rank Ungdomsspændighed staar rede til at stile imod at erobre, om ikke en Verden, saa dog i dette Land en førende Stilling indenfor Erhvervslivet.

Og denne Industriens stærke Udvikling kan kun glæde enhver, som har Øje for, at Landbruget langt fra evner — vel at mærke: paa Højde med vort hjemlige Nutidskrav til Levefoden — at ernære vort Lands Befolkning. Det er for vort Samfunds Økonomi absolut nødvendigt, at der herhjemme vokser frem en Erhvervsvirksomhed udenfor Landbruget, som formaar at give lønnende Arbejde for dem, der i Tidernes Løb melder sig. Industrien og Haandværket med deres rige Ekspansionsmuligheder staar ubetinget nærmest for at løse denne Opgave. Og der er kun Grund til at lykønske Industrien og vort Samfund til de senere Tidens Vidnesbyrd om, at Industrien vil være paa Højde med Opgaven.

I denne Forbindelse finder jeg i øvrigt Anledning til at anføre, at de udelt sympathiske Følelser, hvormed jeg hilser Industriens Trivsel, har en Tilsætning af Befrielse fra en personlig Frygt for, at den nu reviderede Toldlov skulde byde Industrien trange Arbejdsvilkkaar. Thi i Følge min toldpolitiske Fortid maatte jeg med megen Betænkelighed se paa den ved Told-

Landbrugets Høstværdi med 39 $\frac{0}{10}$, dets samlede Udførsel med 35 $\frac{0}{10}$ og dets Udførselsoverskud med 48 $\frac{0}{10}$.

loven af 1908 hidførte Ændring i de Vilkaar, som Toldloven tilmaaler vort Hjemlands Industri og Haandværk. Jeg lod disse Betæneligheder komme til Orde i en Tale, hvormed jeg under Sagens sidste Behandling i Landstinget motiverede min Afstemning. Og ogsaa Landstingets Ordfører, min Partifælle Hey, sammenfattede ved den Lejlighed sin Dom over den foreliggende Toldreform ved at betegne den som en Modgang for Industrien, idet han hertil knyttede Haabet om, at Industri og Haandværk kunde høste Gavn af denne Modgang ved heraf at faa den Kraft, som Modgangen kan give. I høj Grad tilfredsstillende har det imidlertid for mig været at erfare, at Udviklingens Forløb viser, at mine paagældende Betæneligheder var ugrundede, og at det af min Partifælle udtalte Haab om, at den gennem Modgangen vundne Kraft maatte bringe Erstatning for det tabte, er i fuldeste Maal bleven indfriet. Thi Erfaringen har jo nu godtgjort, at ingensinde boede dansk Industri til Huse i en mere knejsende Borg end den, over hvilken Industriforeningens Formand, Treaaret efter den reviderede Toldlovs Ikrafttræden, hejste Kransen.

Thi ganske bortset fra, at det efter min Opfattelse sikkert vil vise sig, at Hr. F. ved sin Skildring af Industriens Fremtid har ladet sine overmaade naturlige og berettigede Standsønsker naa et godt Stykke hinsides Virkeligheden, saa er og bliver det jo Kærnepunktet i Hr. F.'s Udredning — og om det Kærnepunkt hverken skal eller kan der tvistes — at vor hjemlige Industri allerede paa sit nuværende Udviklingsstadium har naaet en Vækst og et Tilsnit, der hjemler den Adkomst til at betragtes som et ganske

uundværligt Led i vor hjemlige Arbejdsmaskine og til dermed at regnes blandt Livsbetingelserne for vor Samfundsøkonomi.

Med den stigende Befolkning vil formentlig for Landbruget, som for Industri og Haandværk, Opgaven af sig selv blive tilrettelagt saaledes, at Dækningen af Indlandets Behov kræver en stedse større Del af Erhvervets Produktion. Men medens Landbruget vel i det væsentlige allerede nu har tilegnet sig Leverancen af de Landbrugsvarer, som overhovedet kan finde Af sætning herhjemme, er der jo indenfor Hjemmemarkedet i vid Udstrækning nyt Land at erobre for Industri og Haandværk. Ifølge Forholdets Natur synes Haandværkets Produktion som Helhed taget særlig anvist paa Indlandets Forbrug, der burde yde kraftig Støtte til at komme bort fra den Ordning, at Grene af vort gode danske Haandværk degraderes til væsentlig at virke i Reparationsværksteder for udenlandske Frembringelser. Men at der ogsaa for dansk Industri er mange Grene af Hjemlandets Forbrug, hvis Dækning den med Fordel kunde overtage, derom raader jo ingen Tvivl. Landbrugets Maskiner har Hr. F. i saa Henseende peget paa. Og sikkert med Rette. Det er jo ikke faa Mill. Kr., der paa den Konto aarlig gaar ud af Landet — i 1912 ca. 4 Mill. Kr. — særlig for Høstmaskiner (i 1912 2¹/₄ Mill. Kr.). A propos disse! Det Bindegarn, Selvbinderne anvender, faar vi for Størstedelen fra Amerika og Storbritannien. Her indføres aarlig Bindegarn for over 1 Mill. Kr. Skulde dansk Industri ikke kunne præstere det! Blot vor hjemlige Industri skaffer Varerne frem i god Kvalitet og til passende Pris, skal Landbruget nok melde sig som Aftager.

Hr. F. tror paa store Resultater af en fremtidig yderligere Industrialisering af Landbruget. Jeg har ondt ved at dele denne Tro. Landbruget synes mig nemlig allerede nu naaet saa vidt frem med den industrielle Behandling af sine Hovedprodukter, som gørligt. Kan hænde, at der er Plads for udvidet Sukkerroedyrkning med dertil knyttet Industri, hvis Prisforholdene støtte en saadan Udvikling. Maaske lidt Udvidelse af Cikoriedyrkning og nogen industriel Bearbejdelse af Kartofler. Det vil imidlertid ikke betyde stort, maalt med Landbrugets samlede Produktionsværdi. Og Oprettelsen af betydende Industri paa Grundlag af Hjemmedyrkning af Handelsplanter, som Hør og Hamp f. Eks., tror jeg ikke paa. Haandarbejdet er for efterspurgt og for dyrt herhjemme, til at vi med Udsigt til godt Resultat kan optage Konkurrencen med andre Lande om udstrakt Dyrkning af Handelsplanter, med mindre naturligvis en stærk Udparcellering i Smaabrug hidfører en fremtrædende Ændring heri.

Nej, Landbruget vil i den Fremtid, vi er henvist til nærmest at beskæftige os med, sikkert i det store Hele fortsætte sin nuværende Produktionskurs. Den har nemlig staaet sin Prøve og er solid nok.

Landbruget føler en vis Standtilfredsstillelse ved at vide, at det er dets Produktionsoverskud, som ude fra bringer Hovedparten af de Pengemidler til Veje, der maa til for at betale Landets Indførsel af Raa-varer, Kul, Foderstoffer o. s. v. Og Landbruget har ondt ved at tro, at den Dag skulde oprinde i en overskuelig Fremtid, hvor alle de Fødevarer, det formaar at præstere, skulde medgaa til Nationens eget Bord, saaledes at det blev Industrien, hvis Udførselsoverskud

fik at regulere Landets Pengemellemværende med Udlandet. I hvert Fald: den Tid, den Sorg!

Men derimod er ogsaa Landbruget — i hvert Fald jeg — rede til at indrømme Industri og Haandværk fuld retmæssig Adkomst til Hævdelse af den Plads indenfor vort Erhvervsliv, som Erhvervet med saa stor Dygtighed har vidst at tilkæmpe sig.

Den saaledes indvundne smukke Position har fristet Industriforeningens Formand til at udfolde en Fane, bærende Indskriften: »Danmark som Industriland«. Udfoldelsen af denne Fane har saa foranlediget mig — ganske vist kun en Menig i Landbrugernes Rækker — til ved denne Lejlighed at oprulle en anden Fane, hvis Indskrift lyder: »Danmark som Landbrugsland«.

Af Udtalelser, der er tillagt Hr. Foss paa et nys afholdt Møde, tør jeg imidlertid regne med, at han med mig er enig i, at vore Faners respektive Indskrifter bør sammenfattes i én!

I saa Fald er der kun det store og samfundsvigtige Spørgsmaal tilbage: Skal Indskriften lyde: »Danmark som Landbrugs- og Industriland«, eller omvendt som: »Industri- og Landbrugsland«?

End ikke dette Spørgsmaal skal imidlertid rejse noget Tvistemaal imellem os.

Thi Landbruget har efter min Opfattelse Raad til at stille Industrien ganske frit i Spørgsmaalet om, hvorvidt den for sin Part vil have Industrien for eller Industrien bag.

Dette ud fra en beroligende Følelse af, at i begge Tilfælde beholder vort hjemlige Erhvervsliv formentlig dog sin Smag!